

חרדים וקורנה – היבטים כלכליים

ראיון אצל מיקי מירו
ניצה (קלינר) קסיר

בראיון רחב היקף ויריעה למיכאל מירו פרשה המשנה ליו"ר המכון, ניצה (קלינר) קסיר, בהרחבה את מערך האתגרים וההזדמנויות שמציב משבר הקורונה בפני האוכלוסייה החרדית והערבית, בדגש על החרדית.

אתגרים

קסיר פתחה בהבהרה חדה לפיה מעולם, בכל תולדות המדינה, לא עמדנו בפני משבר בהיקף שכזה. לשם המחשה ציינה קסיר כי נכון לזמן קיום הריאיון שיעור האבטלה (כולל עובדים שהוצאו לחל"ת) בארץ עמד על כ-25%. במשבר קודם בישראל בתחילת שנות האלפיים, שיעור האבטלה לא הגיע לחצי מכך! וכשהגאות עולה, הקרובים לקרקעית טובעים. האוכלוסייה החלשה בעלת הכישורים הנמוכים היא הנפגעת העיקרית במשבר מסוג זה. מניסיון העבר אנו למדים כי בעלי השכלה גבוהה יותר, בעלי הון אנושי גבוה נפגעים פחות בעת המשבר ומתאוששים מהר יותר. בעלי ההשכלה הגבוהה התאוששו במוצא בתוך 3 שנים (לפי מדד של שיעור האבטלה) ואילו בעלי הכישורים הנמוכים התאוששו רק אחרי 8 שנים.

גם הגברים הערבים וגם הגברים החרדים מתאפיינים במיומנויות נמוכות מבחינת דרישות שוק העבודה. הערבים עובדים בעיקר בעבודות פיזיות ואילו הגברים חרדים, על אף שנות הלימוד הרבות שלהם, אינם בעלי הון אנושי תעסוקתי לפי שהלימוד אינו מכוון שוק העבודה.

מדינת ישראל נכנסה למשבר בעת שהמשק ברמת המאקרו היה במצב טוב משיכולנו לקוות (כ-3 אחוזי אבטלה בלבד, שיעור הנחשב כשיעור אבטלה טבעי). הגירעון ויחס החוב תוצר היה נמוכים, והצמיחה הממוצעת ב-15 השנים האחרונות כפולה מהממוצע במדינות ה OECD ובארה"ב. אולם תמונה זו מטעה. ברמת המיקרו המצב לא היה רק פרחים ושושנים. המועסקים החלשים בעלי הכישורים הנמוכים עבדו בעבודות חלקיות, לא מסודרות, בעלות רמת שכר נמוכות בשיעור הנע בין 30-45% מהממוצע.

במשבר הנוכחי נפגעו אוכלוסיות רבות. עם זאת, התמונה העגומה הזו מובילה להבדל חד במידת החוסן הכלכלי של האוכלוסיות החלשות לעומת שאר המשק. מטבע הדברים אוכלוסיות אלו אינן משופעות בחסכוניות. בכל הקשור לאשראי מצב הערבים בעייתי יותר ממצב החרדים בהם פועלים גמ"חי הלוואות ללא ריבית אולם גם אלו צפויים לחוש את השפעת המשבר.

העוגנים הכלכליים המרכזיים של החרדים הינם הכנסות עצמיות מעבודה, תשלומי העברה ותרומות מהארץ ומהעולם. תשלומי העברה אותם מעניקה המדינה לאוכלוסיות העניות עשויים להצטמצם, בטווח הבינוני. כמות הפונים לעזרה ממשלתית גדלה ואין הקומץ משביע את הארי. כמו כן ייתכנו שינויים בסדרי העדיפויות התקציביים – למשל הקצאות גדולות יותר לבריאות.

אחוז גבוה מהחרדים עובד בהוראה שחלקה ממומן על ידי ההורים, שכמובן בעת משבר יתקשו לשלם בדרך שהיו משלמים. וגם בחזית השלישית המצב לא נראה מבטיח. עוגן התרומות מהארץ ומחו"ל שחשיבותו במשק הבית החרדית רבה ביותר עשוי ככל הנראה להתערער ולהשפיע הן על מוסדות והן על אנשים פרטיים שנסמכו על כך רבות. כך היה במשבר הקודם.

בשל מצבו הקשה של המשק גם חרדים שירצו לצאת לשוק העבודה עתידים לפגוש שם מתחרים מיומנים בעלי ותק תעסוקתי וניסיון העולים עליהם עשרת מונים, כך שהם יתקשו להשתלב בשוק התעסוקה.

המשבר הנוכחי התייחד בכך שעובדים שיכולים לעבוד מרחוק נפגעו ממנו פחות. אצל חרדים וערבים השימוש באינטרנט לא נפוץ כבשאר האוכלוסייה כך שהפגיעה בהן הייתה גבוהה יותר. בשוק העבודה העתידי עבודה דרך המרשתת תהיה נפוצה יותר וייתכן שינוי מבני – בענפי המשק ובמשלחי היד.

הזדמנויות

לצד האתגרים מספק המשבר גם הזדמנויות, גם אם הן אינן רבות. המשבר מאפשר תמורות במערכות הקיימות לפי שהוא מגדיל את הלגיטימציה הציבורית לשינויים משמעותיים בכלל, ובפרט מנגנונים פחות יעילים שאולי התקבעו עשויים להשתנות בעקבות המשבר.

המוטיבציה להשתלב בשוק העבודה תעלה. ההשתלבות בשוק העבודה תהווה גם בשורה חברתית משמעותית. אנו יודעים כי כניסה למעגל העבודה תורמת לתחושת ערך עצמי, יש בה גם כדי לתרום להשתלבות עתידית טובה יותר של הילדים בשוק התעסוקה (ובחלק מהאוכלוסיות גם הערך החברתי של הפרט שהצטרף למעגל העבודה עולה).

בקרב נשים חרדיות ניתן להבחין מהמשבר של תחילת שנות ה-2000 בהאצה במגמת ההשתלבות במעגל העבודה. כיום שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה בכ-11 נקודות האחוז מהממוצע במדינות ה-OECD זאת כשפריון הילודה ממוצע של נשים במדינות אלו עומד על 1.7 בעוד שבקרב נשים חרדיות הוא עומד על 7.1.

המשבר הקודם הוביל בזמנו להתגוונות משלוחי היד של הנשים החרדיות. עד לאותה עת הוסללו בעיקר להוראה אולם מהמשבר ואילך נפתחו מסלולי לימוד חדשים כרואות חשבון והנדסאות תוכנה. לשם המחשבה נציין כי בשנת 2003 עמד שיעור המועסקות בחינוך על למעלה מ-60 אחוזים ואילו כיום שיעור זה עומד רק על 40%. ב-2003 כמעט ולא היו נשים חרדיות בהיי-טק ואילו היום שיעורן משתווה לשיעור הנשים הלא חרדיות. אם כי חשוב לציין כי הן מועסקות בעיקר בלאו-טק של ההיי-טק ולא בתפקידים הבכירים זאת בשל טיב ההכשרות שהן מקבלות בסמינר.

אם ניתן להסיק מניסיון העבר, מגמת ההתגוונות המקצועית תתחזק ואף טיב ההכשרות ואיכותן יעלו.

גם בקרב גברים חרדים צפוי שינוי. כיום עומד שיעור הגברים החרדים בשוק העבודה על 52.5% בלבד. הצורך הכלכלי יגדיל את המוטיבציה לצאת לשוק העבודה. עדיין קיימת עדיפות לכולל אולם מי שיוצא מן הכולל משתדל לרכוש הכשרה ולהשביח את כישוריו. אולם על אף הנכונות המחסור בלימודי הליבה בגיל הצעיר משפיע ופוגע בבוגרים.

אינטרנט -

כיום שיעור החיבור למרשתת בקרב החרדים והערבים הינו נמוך, עובדה הפוגעת בין השאר באוריינות הדיגיטלית הנחוצה לשוק העבודה הנוכחי והעתידי. אולם מתחילת המשבר דווח על גידול משמעותי בביקוש (בזק דיווחה על עליה של 78% בביקוש) להתחברות לרשת האינטרנט בקרב הציבור החרדי.

בסקר עמדות בו נשאלו המתחברים החדשים האם בכוונתם להישאר מחוברים למרשתת גם לאחר שוך המגיפה, רבים ענו בחיוב.

ההשפעות על ההשתלבות בשוק העבודה עבור קבוצות אלו הינם רבות.

- א. המיומנויות הדיגיטליות תשתפרנה ובכך תעלה התאמתם של המשתמשים לצרכי שוק העבודה.
- ב. אפשר יהיה לקיים הכשרות מקצועיות באמצעות המרשתת ובכך גם תיפתרנה המתיחויות סביב שאלת ההפרדה המגדרית בלימודים.
- ג. עבודה מרחוק - ככלל נשים חרדיות לא נודדות רחוק עבור עבודתן כיוון שהן צריכות לנהל במקביל בית בעל שיעור נפשות גבוה. חיבור למרשתת מבטל את פער המרחב ומאפשר לרבות מהן לעבוד ללא להרחיק נדוד מהבית.

גם בחברה הערבית עבודה מרחוק עשויה לתרום רבות להשתלבות מצטרפים חדשים לשוק העבודה. למשל תושבי הצפון המרוחקים מהמרכז יוכלו להצטרף ולעבוד מרחוק.

ככלל המשבר פגע בעיקר באוכלוסיות החלשות, גם אלו המועסקות. העובדים שפוטרו והצאו לחל"ת הם ברובם אנשים בעלי מיומנויות נמוכות ושכר נמוך. הלחץ הכלכלי עשוי להוות תמריץ לשדרוג הכישורים וההון האנושי. אנו רואים ביקוש גואה לרכישת כישורים רכים, כישורי שפה וכיו"ב כישורים הנדרשים לשוק העבודה.

מצוקת העצמאיים – ככלל העצמאיים נמצאים במצוקה גדולה ובמידה רבה הם נופלים בין הכיסאות. בקרב החרדים מרבית העצמאיים הקטנים מצויים בשולי שוק העבודה ללא חוסן כלכלי. המשבר הנוכחי עשוי לתרום להעלאת המוטיבציה שלהם להתמקצעות. על המדינה לעזור להם ולסייע בעדם.

גיל - חתך הגיל משפיע מאוד במשבר הנוכחי. שתי קבוצות אוכלוסיה נמצאות בבעיה - אנשים מבוגרים מעל גיל מסוים וצעירים מאוד. לצד זאת גם המיקום הגאוגרפי בפריפריה משפיע על האפשרות להשתלב בשוק העבודה.

וכמובן שחרדי מבוגר המצוי בפריפריה מצבו בעייתי מאוד.

לסיכום, אולם בכל רע יש גם טוב, ואפשר לנצל את מערך האתגרים הייחודי בפנינו אנו ניצבים ולמנף אותו להשתלבות רחבה וטובה ביותר הן בטווח הקצר והן בטווח הארוך.